

ARGEȘ — CEA MAI VECHE REȘEDINȚĂ A ȚĂRII ROMÂNEȘTI

Prof. dr. doc. AURELIAN SACERDOȚEANU

Iată un cuvînt — Argeș — care cuprinde în sine istoria necunoscută a strămoșilor poporului român, cît și istoria cea mai veche și mai zbu-ciumată a Țării Românești, țara care a strîns în jurul ei toate mlădițele neamului românesc. Argeșul înseamnă scaunul celei dintii domnii ro-mânești și al celei dintii bătălii cîștigate pentru libertate. Argeșul în-seamnă reședința celui dintii mitropolit al țării, Argeșul este ziditorul și păzitorul celor mai vechi monumente de arhitectură și de pictură, de îndreptățită mîndrie românească. În Curtea de Argeș și pe drumurile și văile Argeșului sînt scrise cele dintii file ale istoriei patriei, momente de înălțătoare mîndrie.

Argeșul este adevăr istoric, poem vrăjit și legendă minunată. Vine din necunoscut și trăiește în necunoscut de milenii de ani. Apoi încrus-tează pe răbojul vieții sale statornice date memorabile: 1290 Radul Negrul voievod așează scaun domnesc; 1330 Basarab voievod înfringe dușmanul cotropitor și cîștigă libertatea poporului său și a țării; 1359 Alexandru voievod așează scaun mitropolitan; 1394 Mircea voievod zdrobește oastea turcească a neînvinsului Baiazid; 1517 Neagoe Basarab voievod înalță mănăstire cum alta n-a mai fost. Popasuri de mîndrie românească înscrise în trecutul țării, momente de reculegere astăzi. Acesta este Argeșul.

Argeș, nume străvechi fără început și fără sfîrșit. Cuvîntul „argeș“, cetate, tîrg, județ, și rîu, a fost discutat în mai multe rînduri și i s-au propus origini diferite.

Mai întîi a fost necesar să se fixeze toponimia antică a Daciei. În această ordine de idei cel dintii, Hașdeu credea că poate identifica riul Argeșul cu *Marisca* sau *Mariscus*, nume reconstruit după *Trans-marica*, atestată de Itinerariul Antonin, în Tabula Peutingeriană și în Notitia Dignitatum, corespunzător cu „fluvius Mariscus“ al geografului Ravennat și care ar fi avut sensul de *Maris-mic*¹. Dimpotrivă, Xenopol

¹ B. P. Hașdeu, *Istoria critică a românilor*, I, București, 1875, p. 187—188. Idem, *Une énigme historique: Les Roumains au moyen-âge*, Paris, 1885, p. 146.

vedea în Argeș pe *Ordessos* pomenit în aceste părți de Herodot²; Onciul se asociază la aceasta și caută să-i dea o explicație fonologică prin un posibil *Ardessus* roman³.

După aceea Hașdeu vede în „Argeș” un nume armenesc, dat orașului de o colonie armenescă așezată aci prin secolul al XIII-lea, botezându-l așa în amintirea orașului lor de origine *Argeș* așezat în Armenia pe malul lacului Van și cunoscut de Ptolomeu sub numele de *Arsissa* (*Ἀρσίσα*)⁴. Dacă pătrunderea armeană în vremea propusă de Hașdeu este discutabilă, intuiția că avem de a face cu un nume „armean”, adică din ramura iraniana a limbilor indoeuropene, este deosebit de importantă fiindcă ne trimite la thraci, respectiv la geto-dacii noștri.

Mai tirziu, Vasile Pârvan reluind identificarea riului *Ordessos* pomenit de Herodot cu Argeșul (*Argesis* în *Tabula Peutingeriana*; cp. *Ἀργίσα* la Hierocles) și urmărindu-i frecvența în limbile tracă, frigiană și armeană, în care radicalul *arg-arg-*, înseamnă „a fi luminos, a străluci”, ajunge la concluzia că „Argeșul românesc este deci străvechi thracic și de două mii de ani pronunțarea cuvântului a rămas aceeași”⁵. Este o explicație care poate fi reținută, mai ales dacă o raportăm dialectului geto-dacic.

Cu toate acestea filologii următori nu s-au oprit la nici una din aceste explicații. Astfel Philippide pare inclinat să admită ipoteza lui Xenopol cu privire la informarea greșită a lui Herodot⁶, dar critică poziția lui Onciul și se îndoieste de faptul că *Ordessos* ar fi Argeșul⁷. Nicolae Drăganu în schimb, îndoiindu-se de etimologia armeană propusă de Hașdeu ca și de a lui Pârvan, și urmărind aria de răspândire a topicului, crede că „ar putea fi de origine pecenegă sau cumană” sau provenind din turcescul *avylç*, *avylç* „hauteur, élévation de terrain”, Argeșul muntean fiind „mai curînd cuman decît peceneg”⁸. N. A. Constantinescu recunoaște pe drept că etimologia lui Drăgan „n-ar avea sens”⁹.

Istoriografia recentă, socotind sinonime apelativele *Ordessos* și *Argessis*, identifică o grupare tribală *ordessenses* sau *argessenses* tocmai de-a lungul văii Argeșului¹⁰. Nimic nu se opune acestei localizări¹¹.

² A. D. Xenopol, *Teoria lui Roesler*, Iași, 1884, p. 191, Herodot fiind rău informat asupra hidrografiei Sciției.

³ D. Onciul, *Teoria lui Roesler*, în „Convorbiri literare”, XIX (1885), p. 182.

⁴ B. P. Hașdeu, *Argeș*, în *Etym. Mag. Rom.* II, 1595; numele riului „n-ar fi de mirare chiar să fie mai puțin vechi decît *Argeș* ca nume al tirgului” (col. 1584).

⁵ Vasile Pârvan, *Considerații asupra unor nume de riuri daco-scitice*, Acad. Rom. Mem. Sect. Ist. seria III, tomul I, București, 1923, p. 12—16; pentru originea sa „pur dacică” zice Pârvan, p. 14, „sînt încă și mai mult dispus să cred, că n-a fost nevoie de o mijlocire slavă pentru a trece de la *Arge-sis* la *Argeș*”.

⁶ Al. Philippide, *Originea românilor*, I, Iași, 1923, p. 722—23.

⁷ Idem, *ibidem*, p. 744.

⁸ N. Drăganu, *Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și a onomasticei*, București, 1933, (Acad. Rom., *Studii și cercetări*, XXI), p. 530—532, unde respinge și etimologia ciagataică *argîš* „Karawane” a lui Weigand.

⁹ N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*. Editura Acad. R.P.R., 1963, p. 182, unde este grupat sub numele laice.

¹⁰ *Istoria României*, I, București, 1960, p. 230, 266, 284 și 286.

¹¹ Radu Vulpe, *Argedava*, în vol. *Omagiu lui Constantin Daicoviciu*, Editura Acad. R.P.R., 1960, p. 557—566.

Aceasta cu atât mai mult cu cât radicalul *arg-*, *arc-* mai are corespondent în toponimia geto-dacică ¹².

Față de atâtea presupuneri am putea trage concluzia că în adevăr nu știm nimic. Adevărul este că, atâtea vreme cât nu vom ști ce a însemnat cuvîntul *argeș* ca apelativ, sau măcar radicalul său *arg-* sau *arc-*, la începuturile sale, nu vom avea siguranță în nici una din presupunerile făcute. Acest mod de interpretare l-a avut în vedere Pârvan și-l credem îndreptățit ca ipoteză de lucru. Ne explicăm poziția noastră. Dacă privim și astăzi larga vale a Argeșului de cum iese din terasele dealurilor și pînă se varsă în Dunăre, ea apare oricui luminoasă și strălucind atât sub lumina soarelui, cât și a lunii. Argeșul deci poate fi socotit un rîu luminos, strălucit.

Sîntem dar în drept să socotim foarte veche originea acestui cuvînt și deci a numelui rîului însuși, cu așezările omonime de pe valea lui.

Către o vechime tot așa de mare ne duce și sufixul *-eș* din Argeș ¹³, pe care îl găsim și în vechiul nume al străvechiului sat vecin *Hareș*, astăzi Aref ¹⁴. În concluzie numele rîului Argeș vine din antichitate.

Poporul pe care istoricește îl cunoaștem pe nume ca fiind cel mai vechi trăitor pe meleagurile patriei noastre a fost poporul geto-dac. O mare confederație a triburilor geto-dace a fost alcătuită pe la mijlocul secolului I î.e.n., sub cîrma vestitului rege Burebista, care își avea reședința în minunata cetate Argedava. Acea confederație s-a destrămat apoi și numai în parte a fost refăcută de Decebal, regele dacilor, la sfîrșitul secolului I e.n. Acesta și-a apărut țara și poporul cu dinții și cu unghiile, dar în cele din urmă a căzut înfrînt de ostașii Romei mînați în luptă de împăratul Traian. Apoi din trăirea în comun a dacilor cucerîți cu romanii stăpînitori s-a plămădit poporul nostru, care de atunci și pînă astăzi români ne zicem.

Romanii trebuiau să apere ei acum țara cucerită și rîvnită de alți vrăjmași ai Romei. Și ei au făcut-o cu cohorte și legiuni militare, dar și cu șanțuri sau valuri de apărare. Nu întîmplător unul dintre acestea, *limes transalutanus*, care pornea de la Turnu Măgurele și ajungea pe la Pitești și Cîmpulung la Bran, îmbrățișa în întregime tot ținutul Argeșului. A fost deci posibilă aci o conviețuire intensă romano-dacică, nucleu puternic pentru nașterea unui nou popor.

Dar peste leagănul acesta, cînd Roma s-a dovedit prea slabă ca să mai țină în mînă întinsul ei imperiu, s-au abătut barbarii. Acestora au trebuit să le țină piept oamenii locului, rămași fără împărat și fără alt stăpîn. Erau stăpîni pe ei și pe pămîntul lor, pe care au știut să-l apere.

¹² Vezi Argi —, Arcidava, azi Vărădia în Banat (*Istoria României*, I, p. 267, 275, 376, 405 și 602).

¹³ Sufixul — *eș* caracterizează și alte toponime și hidronime ca Brateș, Mureș, Peleş, Someș, Țibleş.

¹⁴ A. Sacerdoțeanu, *Aref, un vechi sat argeșan*, Comunicare la Simpozionul ținut la Pitești în ziua de 18 august 1967 (în manuscris).

În astfel de împrejurări locuitorii Daciei, de data aceasta numai țărani, și-au organizat traiul în noile condiții create de situație. Nu stăruim asupra raporturilor cu barbarii, care adesea erau nesigure. Pentru început însă ei și-au organizat un sistem de apărare locală, în mare concretizat în Brazda lui Novac și în alte valuri asemănătoare¹⁵, iar în mic în sat, pe care de asemenea l-au înconjurat cu șanțuri¹⁶. Din aceste alcătuiți sociale au luat naștere cele mai vechi organisme politice locale. Anume, viața socială în sate se dezvoltă în obști, sub conducători sau sfătuitori aleși din sinul lor. Cu vremea s-au putut organiza confederații de obști, cu conducători aleși și recunoscuți de satele legate în mod natural între ele, de-a lungul unui râu, într-un gol de pădure sau pe un uluc între munți. Atât condițiile economice cât și motivele de apărare impuneau în mod firesc să aibă loc acest proces de adunare care a dat naștere „țărilor”. Și de-a lungul istoriei noastre cunoaștem numeroase astfel de țări pe pământul fostei Dacie.

Dacă în ce privește acest mod în care au luat naștere țările nu avem motive să ne îndoim, asupra evoluției conducătorilor lor mai este loc de discuție. Cert este că într-un moment dat apar stăpîni de pământ și stăpîni de oameni : juzi și cnezi, celnici și bani, voievozi și domni. Au apărut astfel clasele sociale.

Nu este necesar să prezentăm aici toate ipotezele care s-au făcut cu privire la evoluția clasei dominante. Credem însă că, deși tulbure, B. P. Hașdeu a văzut just această chestiune. El credea că la început, ca o continuare din antichitate, s-au păstrat anumite caste care își alegeau pe conducător numai din sinul lor¹⁷. Dacă prin ceea ce Hașdeu numea caste înțelegem marile familii feudale care s-au cristalizat în perioada antestatală, atunci imaginea poate fi socotită bună. Din momentul în care anumite funcții încredințate de colectivitate au ajuns ereditare, „casta” era constituită.

Astfel de caste au putut fi multe, poate cite sate erau, dar cu timpul numărul lor s-a tot împuținat în măsura în care se măreau confederațiile de obști ori se acumulau posesiunile de sate. S-a format astfel marea boierime care își tot strîngea rindurile. Este posibil dar ca într-un moment dat să fi fost numai citeva care aspirau la conducerea supremă a marii confederații. E un proces istoric pe deplin confirmat de logica istorică.

În modul acesta au trăit și argeșenii : pe valea largă a Argeșului, pe Vilsan și Topolog, în depresiunea Arefului și în Loviștea, ca și în golurile întunecate lor păduri. Ca și în alte confederații de obști sau țări, de acum înainte românești, ei au stat mai departe de pază pe acea veche graniță. Mai mult încă : ei au întins hotarul de apărare mai departe peste podgorii, pînă către Moldova, cît se întinde Brazda lui

¹⁵ Ca în Dobrogea și în Moldova de sud.

¹⁶ S-a demonstrat că sat vine de la *fossatum*, S. Pușcariu, *Limba română*, I, București, 1940, p. 350. Cp. și Al. Philippide, *Originea românilor*, II, Iași, 1928, p. 642. Aceasta presupune că tipul cel mai vechi de sat românesc a fost satul adunat, care a putut lua naștere și pe ruinele vechilor cetăți și orașe (grădiști) ; dar nici satul răspîndit nu poate fi înlăturat fiindcă acesta a continuat să existe în locurile greu accesibile atît la munte și în păduri cît și în bălți.

¹⁷ B. P. Hașdeu, *Etymologicum magnum Romaniae*, III, București, 1893, col. 2540—2550.

Novac. În aceasta noi vedem întruchiparea legendară a eroicei rezistențe a strămoșilor noștri.

Cît privește pe conducătorii acelor țări locale procesul de dezvoltare a fost concretizat legendar în doi eroi, pe care îi putem numi eponimi: Negrul Vodă sau Radul Negru și Basarabeștii. În fond aceștia reprezintă ultimul dualism care a precedat apariția statului unitar Țara Românească. Cu aceasta încetează legenda măcar că urme concrete nu cunoaștem încă.

În Argeș putem spune că avem cele mai vechi construcții în piatră și cărămidă și totuși ele nu sînt atît de vechi ca să umple golul de o mie de ani următori retragerii romane, perioadă în care au avut loc cele ce am demonstrat pînă acum. Explicația acestei lipse nu este greu de găsit. După părerea noastră, două sînt motivele reale. În primul rînd o astfel de construcție pe de o parte cere o tehnică deosebită și un material care nu se poate procura cu înlesnire, iar pe de alta era necesară o inițiativă care să se sprijine pe o putere economică apreciabilă, pe care nici un membru al obștei sătești nu o putea avea. Trebuia deci să apară mai întîi feudalul, mai puternic decît toată obștea la un loc, stăpîn pe unul sau mai multe sate, ale cărui interese nu mai erau satisfăcute de construcțiile obișnuite și puțin durabile. În al doilea rînd viața de nesiguranță trăită sub migratori și condițiile modeste de trai erau satisfăcute prin bordeie și locuințe sau curți construite din lemn. În consecință a putut domina construcția în lemn, care era la îndemîna oricui și putea fi ușor refăcută cu un număr limitat de meșteri. Aceasta dispare ușor, datorită vremii sau focului, dar se și reface cu înlesnire ¹⁸.

Avem destule exemple în istorie care ne arată că atît bisericile și fortificațiile cît și curțile feudale au început prin a fi de lemn. Dar urmele lor chiar arheologic nu le putem surprinde decît arareori prin faptul că ori se reconstruiau îndată folosind tot ce se mai putea folosi din materialul vechi, ori se adăugau elemente noi la cele existente încît nu se mai pot distinge unele de altele ¹⁹.

Argeșul nu a putut să se abată de la această regulă deși trebuie să recunoaștem că aci s-a ridicat mai de timpuriu un feudal de seamă, care nu se poate să nu fi avut curți întărite mult înainte de secolul al XIV-lea, cînd apare curtea domnească și se înalță monumentele cu care se mindrește astăzi ²⁰.

„Curtea“ arată așezarea locuită a marelui feudal dar ea nu poate fi socotită reședință de țară. Aceasta apare numai cînd se poate vorbi

¹⁸ De aceea este explicabil de ce arheologicește se găsesc așa de puține „locuințe“ din evul mediu. Procesul înlocuirii unei case vechi cu alta nouă se poate urmări și azi. Și aceasta nu numai la cele de lemn!

¹⁹ În general arhitectura medievală a folosit din plin sistemul adaptării, al adăugirii și chiar al încărcării ruinelor.

²⁰ Topicele Curte, Curtișoară sînt destul de răspîndite la noi.

de stat centralizat, cînd domnul poate frîna tendințele centrifuge ale marilor feudali, vasalii săi ²¹.

În astfel de condiții apare domnia Țării Românești care a fost la Argeș.

Începuturile curții domnești de la Argeș stau învăluite în mister. Trecutul inexplicabil poporul l-a întruchipat în legenda descălecatului, care pentru el spunea totul. Toți cronicarii au crezut în el și l-au trecut în istorie ca fapt cert și de necontestat. Astfel cea mai veche tradiție consemnată arată că la anul 1290 un voievod din Făgăraș Radul Negrul „ridicatu-s-au de acolo cu toată casa lui și cu mulțime de noroade” și „pogorîndu-se pre apa Dimboviței început-au a face țară noao”. Mai întîi a venit de a făcut orașul Cîmpulung cu biserică mare, frumoasă și înaltă. Apoi „au descălecat la Argeș și iar au făcut oraș mare și și-au pus scaunul de domnie făcînd curți de piatră și case domnești și o biserică mare și frumoasă. Iar noroadele ce pogorise cu dînsul, unii s-au dat pre supt podgorie ajungînd pînă la apa Siretului și pînă la Brăila; iar alții s-au tîns în jos, preste tot locul, de au făcut orașe și sate pînă în marginea Dunării și pînă în Olt” ²².

În aceste puține vorbe este sintetizată întreaga dezvoltare a Țării Românești, pe care noi o cunoaștem din alte izvoare istorice că a avut loc în timp de aproape două sute de ani dar nu pe vremea unui singur cîrmuitor. Deci faptul istoric, în sine real, este personificat în Radul Negru. Reținem însă că acesta scoboară pe apa Dimboviței, fără a spune de ce nu continuă pe această vale în jos, iar cînd ajunge la Cîmpulung nu arată să-și fi făcut acolo „curte și case domnești”. Pentru cel care a consemnat această tradiție era limpede că numai la Argeș s-au întîmplat acestea și numai Argeșul s-a bucurat de privilegiul de a fi curte domnească. Adică numai aici a fost cel dintîi domn al țării întregi. Dimbovița și Cîmpulungul lui îi spuneau ceva dar lucrurile nu-i mai erau limpezi și le-a explicat prin descălecat ²³.

Odată Argeșul cunoscut ca reședință domnească, cronicarul simte nevoia unei noi explicări: cum s-a întîns Țara Românească și peste Olt. Vechimea acestei țări, Oltenia de mai tîrziu, și a cîrmuitorilor ei îi era cunoscută dar în vremea sa o știa subordonată domnului de la Argeș. În consecință procesul de integrare care a avut loc pentru el se prezintă simplu: erau acolo banoveți, boieri de neam mare, între care era și „un neam ce le zicea Basarabi” pe care l-au ales „să le fie lor cap, adică mari bani”. Iar cînd Radul Vodă s-a așezat la Argeș, „atunce și Băsrăbeștii cu toată boierimea ce era mai nainte preste Olt, s-au

²¹ Cînd curțile sau conacele boierilor au pierdut din importanță, locul lor luîndu-l „casa”, „unde îi este casa” spun documentele, mai ales moldovenești, „curtea” a rămas caracteristică pentru marii boieri și în special pentru domn.

²² *Istoria Țării Românești 1290—1690. Letopisețul Cantacuzinesc*, ediție critică întocmită de C. Grecescu și D. Simonescu, Edit. Acad. R.P.R., 1960, p. 2.

²³ Cîmpulungul prin vechimea sa nu putea să fie omis din istoria începuturilor Țării Românești, dar cronicarul nu știe să fi fost capitală de țară. De asemenea el știa că pe apa Dimboviței fusese ceva însemnat dar în vremea cînd făcea consemnarea totul era uitat: e vorba de Cetățeni a cărui istorie e scoasă astăzi la lumină prin săpăturile arheologice.

sculat cu toții de au venit la Radul Vodă, închinându-se să fie supt porunca lui și numai el să fie preste toți. De atunci s-au numit de-i zic Țara Românească²⁴. Această formulă simplă nu este lipsită de adevăr, dar conținutul său istoric trebuie interpretat în raport cu realitatea.

Nu sînt cunoscute căile pe care s-a ajuns la o singură domnie și care este înțelesul „închinării” Basarabilor, care nu puteau fi decît două. Ori s-a ajuns la înțelegere ca urmare a unor certuri interdinastice istovitoare, ori printr-o întîmplătoare invoială. Prezența Basarabilor la Argeș nu poate fi decît rodul sau al unei îndepărtări violente a vechiului feudal de la Argeș, personificat în Radul Negrul, sau o unire dinastică prin căsătorie, în care puternicii olteni vor fi adus continuitatea masculină necesară dinastiei.

Cunoaștem numele primilor domni de la Argeș care au urmat închinării: Tihomir²⁵ tatăl lui Basarab, Basarab și fiul său Alexandru²⁶. Deci trei generații succesive pînă la 1364, anul morții celui din urmă. Numele celui dintîi Tihomir, ne poate da o explicație în sensul că pînă la el au putut fi certuri între feudații olteni și argeșeni, ajunși fiecare sub o conducere unică. Numele Tihomir e posibil să nu fi fost un nume ci o poreclă²⁷. Compus din două părți, fiecare poate avea un sens, adică *ti*hŭ „dulce” și *mir*ŭ „pace”. Putem presupune că voievodului care a adus pacea dinastică poporul i-a zis „pace dulce”. Așa se poate explica și dualitatea politico-administrativă a domniei de la Argeș și a băniei oltenești.

În modul acesta se împacă și cele două teorii, anume dacă unificarea țării au făcut-o urmașii lui Litovoi din Oltenia sau ai lui Seneslau din stînga Oltului socotit ca voievod în Argeș²⁸. Cert rămîne faptul că Argeșul este prima reședință a întregii Țări Românești îndată ce încetează dualismul voievodal. Aceasta o vor atesta și toate documentele.

Documentar Argeșul nu apare decît în 1330, cînd regele unguresc Carol Robert s-a bătut cu voievodul Basarab. Într-o diplomă din 1336 regele spune că vicedcancelarul Tatamer venind în sprijinul lui îl ajunsese „sub castro Argias” și că la întoarcerea de acolo abia a scăpat cu o rană grea²⁹. Astfel printr-o informație externă numele Argeș intră în istorie.

²⁴ *Istoria României*, ediția citată, p. 1—2.

²⁵ Noi persistăm a crede că mortul îngropat în Biserica Domnească de la Curtea de Argeș este acesta.

²⁶ Basarab a murit la Cîmpulung în 1352 iar Alexandru își are mormîntul tot acolo.

²⁷ B. P. Hașdeu, *Negru Vodă*, București, 1898 (Etym. Mag. Rom. IV), p. CLXX—CLXXI, a propus ca mai bună forma *Tihomir* decît *Tugomir*, căci acesta ar fi trebuit să dea în limba noastră *Tingomir*.

²⁸ D. Onciul a militat pentru începutul unificării prin voievozii olteni, în speță Litovoi, căruia obișnuit îi zice Lituon, iar N. Iorga a văzut inițiativa acestui proces ca aparținînd voievodului din Argeș, cel dintîi fiind Seneslau, pentru al cărui nume a dat și cea mai bună lectură, ca și pentru Litovoi.

²⁹ Hurmuzaki-Densușeanu, *Documente*, I, 1, p. 646. DIR. C. veacul XIV, vol. III, p. 399 (nr. 308) și p. 557 (nr. 20), unde apare și o confuzie de date.

Nu avem informații istorice interne nici din timpul lui Basarab, nici imediat după el. Însă de la Vladislav-Vlaicu vodă înainte Argeșul este adesea pomenit ca reședință domnească. Cea dintîi mențiune este în scrisoarea din 25 noiembrie 1369, dată din Argeș³⁰, căreia îi urmează privilegiul din 16 iulie 1372, dat în reședința Argeș³¹.

De la Dan I înainte, Argeșul ca reședință apare mai des în documente, fie în limba slavă: Arghiș, Arghiș, Arghiși³², fie în latină: Argiesiensi, Arges, Argies, ex Argyas, Argias, Ardgesch³³. În socotelile Sibiului din anii 1494—1501, apar grafiile Argesch, Argiesch și Argyesch³⁴, iar în ale Brașovului din 1503—1545: Argisch, Argis, Artgesch, Ardyesch, Ardgesch, Ardysch, Argess, Arges și Argesch³⁵.

Rîul Argeș este atestat la 1388 mai 20, cînd Mircea cel Bătrîn dă mănăstirii Cozia „o moară în hotarul Piteștilor” și-i confirmă daniile făcute de boierul Stanciu Balcov: „o bucată <de ocină> pe Argeș”, pe care Stanciu o cumpărase de la Ștef, împreună cu niște vie³⁶.

Relativ destul de timpuriu apare și „județul” Argeș: la 1437 august 13, Vlad Dracul dă unor boieri jumătate din satul Lăngești în Argeș³⁷, iar la 1489 septembrie 11 mănăstirea Govora are o vie a popii Alexie în Argeș, lingă via sa de la Nănășești³⁸. Termenul *județ* nu este scris în acte dar el se deduce ușor prin așezarea satelor despre care este vorba.

³⁰ D.R.H. I, 13 (nr. 3): Datum in Argyas.

³¹ Ibid. 15 (nr. 5): Datum in Argies, in nostra residencia.

³² D.R.H. I sub dată, 1385 octombrie 3: оу Аргиши. 1387 iunie 27: оу Аргиш. 1415 iunie 10: въ Аргиш. (1427—1431). Dan II către brașoveni: 8 Аргиш. (*Urkundenbuch* IV, 247). 1428 septembrie 10: въ Аргиш. [1429—1430], Dan II pentru Tismana: у Аргиши. 1430 septembrie 16: въ Аргиш. 1431 Dan II se adresează și argeșenilor: аргишаном (*Urkundenbuch*, IV, 430). 1439 august 2: въ Аргиш. 1439 septembrie 8: „Dat în Argeș însă scris în Tîrgoviște = 6 дана въ Аргишю писана же въ Тъгговищи (Hașdeu, *Arhiva istorică*, I, 85; facs. Kaluźniacki, *Dokumenta*, p. 29). 1478 iunie 3: у Аргиш. Radul cel Mare scrie brașovenilor despre marfa lui Nichifor de Argeș (I. Bogdan, *Relațiile*, I 238—239: за работъ Никифоръ от Аргишъ).

³³ D.R.H. I sub dată, 1391 decembrie 27: in sede nostra Argiesiensi (trad. lat. din sec. XIX). 1400 iulie 20: in arce nostra Arges. 1418 mai 29: Datum Argies (*Urkundenbuch*, IV, 79). 1475 august 4: ex Argyas. 1481: Datum in Arges și in Argias (2 scrisori la Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV, 1, p. 108, nr. 194 și 195). 1500 april 12: Dragota de Ardgesch (I. Bogdan, *Relațiile*, I, 346—347). 1508 iunie 5: Datum in Argyas (Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV, 1, p. 184).

³⁴ Vezi mai jos:

³⁵ Vezi mai jos.

³⁶ D.R.H. I, 26—27 (nr. 9): водонищъ на хотары Питешском ши Станчо Балков на Аргиша комат нжего е кѣпилъ от Шефа, тако и съ виниграды. Prepoziției *на* nu i se poate da decât sensul de „pe”. Aș propune emendarea lui Балков în Басков corespunzător numelui satului din hotarul Piteștilor, unde va fi fost și ocina dată.

³⁷ D.R.H. I, 150 (nr. 86): чолъ отъ Лънжеши отъ Аргиш. Prepoziția *отъ* aici este mai corectă să o traducem „în”.

³⁸ *Ibidem*, 353—354 (nr. 220): виноградъ поплъ Алеѣши отъ Аргишъ шо естъ кон виноградъ свѣтомъ монастырѣ. Formularea arată că via aceasta este în Argeș alături de via mai veche a mănăstirii, care nu avea decât pe cea de la Nănășești.

Din toate formele grafice consemnate în documente putem deduce că forma Argeș arată cea mai corectă pronunțare³⁹. Pe aceasta o cunoaștem toți și azi.

Care a fost viața istorică a Argeșului, de acum cunoscuta Curte de Argeș, cu târgul și monumentele sale? Ne-o arată monumentele înseși.

Am arătat că Argeșul a fost curtea unui mare feudal care, din vremuri mai depărtate, se distinsese față de alți feudali din stînga Oltului, și că în preajma curții lui s-a dezvoltat târgul a cărui vechime depășește momentul închinării Basarabilor. Tîrgoveții, pentru cele suflateși aveau nevoie de biserică, loc de rugăciune și de sfat. Punînd mină de la mină ei au durat biserică pe gurganul cel mare care sta deasupra târgului și au închinat-o Sf. Nicolae, în graiul de atunci *Sinicoară*, cum zicem și azi mărețelor ei ruine⁴⁰. Mai veche decît vremea domniei unice de la Argeș, ea a fost ruinată în timpul expediției lui Carol Robert în 1330⁴¹.

Curtea străvechiului feudal de la Argeș ajunsese curte domnească înainte de 1330, odată cu domnia unică, de cînd putem vorbi de o curte domnească pentru întreaga țară. Era așezată pe platforma întinsă care domină valea Argeșului, față în față cu biserica Sinicoară. Cum era obiceiul, pentru rugăciunea domnului și a slujitorilor lui, în această curte era și o capelă, care avea tot hramul Sf. Nicolae.

Biserica Sinicoară și curtea domnească, amîndouă cu întărituri de apărare după sistemul vremii, îngustau drumul și apărau calea care ducea spre munți. Acolo în munți, la Poienari, era deja un castel de refugiu măcar pentru doamna țării și domneștii ei copii, punct de veghe peste munți și văi. Carol Robert, în fâloasa sa expediție înfrîntă din 1330, a distrus totuși târgul, curtea domnească și bisericile⁴².

După biruință Basarab voievod a început refacerea târgului și reconstrucția țării prădate. În Argeș curtea domnească năruită de război se reface mai mare, mai puternică, iar biserica ei capătă proporții de catedrală. Lucrul însă mergea greu, căci nu se puteau reface toate deodată. În acest timp Basarab moare la Cîmpulung (1352), unde se retrăsese cu curtea sa, și tot acolo moare și fiul său Alexandru (1364), în timp ce se lucra încă la biserica domnească. Dar în cele din urmă tot a fost sfîrșită biserica, cel mai încheșat și mai armonios monument de arhitectură și de pictură din cîte ne-au rămas din secolul al XIV-lea, măr-

³⁹ În textele slave nu apare fonemul *ge* fiindcă la noi grafemul *ȝ* încă nu se introdusese.

⁴⁰ Vezi literatura la A. Sacerdoțeanu, *Mormîntul de la Argeș și zidirea Bisericii Domnești*, „Bulet. Com. Mon. Ist.” XXVIII (1935), p. 49—57.

⁴¹ Altfel nu se explică tăcerea izvoarelor istorice despre ea.

⁴² A. Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 57.

tura înaltei măiestrii a meșterilor noștri de atunci, dovada gradului de civilizație pe care o apreciau strămoșii noștri ⁴³.

De atunci Argeșul a rămas păstrătorul acestui tezaur nestemat.

Nu este bine ca domnul să fie singur, fără sfătuitori credincioși. Avea el sfatul său alcătuit din marii boieri, care îi datorau credință și ajutor, însă aceștia nu arătau totdeauna credință, cind socotelile lor nu erau la fel cu ale țării sau ale domniei. Era deci nevoie de un sfătuitor întru cele spirituale, de un mare arhiereu, pe care l-a voit voievodul. Așa cum s-a infiripat țara trebuia acum organizată și biserica, stilp al orînduirii feudale.

Pentru aceasta s-a nimerit un prilej potrivit. În Dobrogea, pe Dunăre la Vicina, era un mitropolit, Iachint, care ținea de patriarhia din Constantinopol. Acela rătăcea acum prin enorie, căci tătarii îl alungaseră din orașul său de reședință, prădat și dat uitării.

Mitropolitul de la Vicina păstorea peste ținutul dobrogrean de nord cît era bizantin, dar jurisdicția lui nu se mărginea numai la atît. Date fiind condițiile politice existente la mijlocul secolului al XIV-lea, care făc posibilă apariția de noi state românești libere, credincioșii lor ortodocși erau dependenți de această autoritate bisericească de care țineau și locuitorii ortodocși ai ținuturilor încă sub dependență politică ungurească ⁴⁴. Scaunul acestui mitropolit pribeag, a cerut voievodul să fie mutat în țara sa, la Argeș.

Mutarea scaunului mitropolitan de la Vicina la Argeș, în 1359, a consacrat o acțiune de drept și a pus în ordine o situație anterioară existentă de fapt. Nu trebuie să ne îndoim nici o clipă că între păstoriții arhierelui vicinian nu erau, cel puțin în parte, și credincioși din acele țări care vor fi cunoscute cu numele Moldova și Țara Românească sau Ungrovlahia. Metatesisul lui Iachint presupune legături preexistente între acesta și domnul Țării Românești; altfel nu se pot explica insistențele domnului pentru mutarea acestui mitropolit și nu aducerea altuia.

În hotărîrea sinodală din mai 1359, se spune că Alexandru, marele voievod al Țării Românești, ceruse patriarhiei ca mitropolitul de la Vicina să fie mutat în țara sa. Strămutarea se aprobă și se trimite acolo cel de la Vicina „ca păstor și arhiereu legiuit a toată Ungrovlahia“, care va fi „preasfințit mitropolit a toată Ungrovlahia“. Acesta trebuia să stea acolo în toată vremea, „întărind pe anagnoști din toată eparhia și enoria lui, ridicînd în treaptă ipodiaconi și diaconi și hirotonisînd preoți și luînd asupra-și toate judecățile deosebite din orice parte de acolo“.

În actul sinodal de numire, cu aceeași dată, se spune precis că l-a dat „pe preasfințitul mitropolit al Vicinei... chir Iachint“ cu învoirea „să facă în toată enoria și eparhia lui toate cîte se cuvin unui arhiereu legiuit“. Această învoire este condiționată de obligația ca niciodată, nici

⁴³ Vezi monografia *Curtea domnească de Argeș*, București, 1923 (Bul. Com. Mon. Ist., X—XVI).

⁴⁴ V. Bogrea, *Ungro-Vlahia*, „Anuarul Inst. de Istorie națională“, Cluj, II (1923), p. 356—358, propune să înțelegem „Vlahia de lîngă Ungaria“. A. Sacerdoteanu, *Legăturile mitropoliei Ungrovlahiei cu Transilvania și Moldova*, „Biserica Ortodoxă Română“, LXXVII (1959), p. 889.

în viitor, să nu se ceară arhiereu din altă parte decât de la Marea Biserică, condiție la care, spune actul, s-a asociat și prea puternicul împărat, față de care marele voievod „are înclinare curată și iubire”.

Din acestea reiese că autoritatea mitropolitană se întindea peste toată Țara Românească, în plină dezvoltare, cum o arată înseși actele patriarhale. Astfel, în octombrie 1370, sinodul Marii Biserici a socotit necesar să numească un al doilea arhiereu în Ungrovlahia, „deoarece se întâmplă să fie mult poporul acelei țări și chiar nemăsurat” prin trecerea vremii de la numirea celui dintii. Acesta este Antim, fostul dicheofilax Daniil Kritopulos, care devine „mitropolit al unei părți a Ungrovlahiei, adică a unei jumătăți”, subordonat ierarhului existent, adică lui Iachint, dar având sarcini similare ⁴⁵.

Împărțirea țării la doi arhieri a fost efectivă și s-a menținut și după moartea lui Iachint, în locul căruia, în august 1372, a fost numit Hariton, protos la Atos. De data aceasta se spune explicit că mai înainte „a fost hirotonisit sfințitul mitropolit al unei părți a Ungrovlahiei chir Antim, ca arhiereu peste jumătate din toată Ungrovlahia”, iar acum se numește Hariton de la Cutlumuș, „mitropolit pentru o parte a Ungrovlahiei, anume peste acea jumătate pe care o ținuse chir Iachint; cealaltă parte însă să aibă arhiereu pe cel înainte așezat chir Antim”. Hariton are aceleași atribuții ca și predecesorul său, dar i se mai adaugă să hirotonisească „încă și episcopi”, să așeze părinți duhovnicești și egumeni „în cinstitele lăcașuri de acolo și să sfințească sfintele hramuri” și tot ce se cuvine „adevăraților întii ierarhi”.

Cîteva ani nu mai avem știri despre mitropolii țării, dar după venirea patriarhului Nil (sfîrșitul anului 1379), se vorbește de „al Ungrovlahiei chir Hariton și al Ungrovlahiei chir Antim”, iar după moartea lui Hariton apare „celălalt al Ungrovlahiei Atanasie”, pe la 1389, care trebuie să fie identic cu cel „al unei părți din Ungrovlahia despre Severin” de la 1401 ⁴⁶.

Astfel întiiul scaun al mitropoliei țării a fost la Argeș și Argeșul a rămas apoi scaunul mitropolitului întîistătător.

Îndată ce al Vicinei s-a mutat la Argeș voievodul și poporenii s-au grăbit să-i facă mănăstire mitropolitană, cu biserică mare la mijloc, ca o cetate. Locul ales a fost mai sus de tîrg, unde Valea Iașului dă în apa Argeșului. De acolo păstorea mitropolitul și cîrmuia credincioșii împreună cu soborul său. În biserica aceea venea să se închine și voievodul în zilele marilor praznice.

Argeșul a căpătat astfel o altă falnică biserică, măreață ca o cetate.

Curtea domnească, bisericile și mitropolia au mărit faima vechiului tîrg de pe apa Argeșului. Au venit aci și boierii care stăteau în sfatul domnesc, care și-au făcut curți boierești pe măsura nevoilor lor, cu slujitori și argați. Totodată de pretutindeni s-au adunat negustori și

⁴⁵ Nu trebuie oare să vedem în această împărțire o dorință a Basarabilor olteni care vroiau un arhiereu pentru ei ?

⁴⁶ A. Sacerdoțeanu, *Începuturile mitropoliei Țării Românești*, „Glasul Bisericii”, XXVI (1967).

meseriași care împlineau nevoile economice ale târgoveților, așa că în scurtă vreme Argeșul a ajuns adevărat oraș, cu puternică viață economică.

Această viață socială depinde încă de o economie închisă, datorită faptului că era posesiunea unui feudal, iar mai apoi a domnului însuși. De aceea și *finținile* istorice nu spun nimic în această privință. Cu toate acestea, la o dată care ne este necunoscută, târgul capătă dreptul de autoconducere. Va fi fost aceasta cam în vremea când făcea un pas asemănător și alt târg domnesc vecin, Râmnicul Vlciilor⁴⁷.

Argeșul ca oraș, condus de județ și pîrgari, a avut drept la sigiliu propriu. Nu cunoaștem impronte mai vechi de începutul secolului al XVII-lea, dar în seria lor apar mai multe variante, în legendă ca și în imaginea din cîmpul lor⁴⁸. Cea mai veche improntă are în cîmp un vultur bicefal și în exergă, între cercuri lineare, legende: + съвопе чно печете ѿт Аръѣшу (= S-a făcut acest sigiliu pentru Argeș)⁴⁹.

În concordanță cu originea armenească pe care o atribuie orașului Argeș, Hașdeu vede și în marca sigiliului său aceeași origine, directă și nu prin Bizanț, căci și Bizanțul, spune el, luase rebusul heraldic vulturul tot de la armeni, în limba cărora „arg’iv” însemnează *vultur*⁵⁰. Alții au pus emblema Argeșului „în directă legătură cu acvila bizantină”⁵¹.

Desigur nici una din aceste explicații nu poate rezista criticii istorice. În primul rînd pentru că se caută origini prea depărtate în timp și spațiu, lăsîndu-se în afară contribuția locală, și în al doilea rînd nu se ține seama că acest simbol heraldic aparține unor puternici feudali români fondatori ai domniei însăși, care au păstrat mai departe acest semn.

Nu este momentul să ne nevoim acum cu descifrarea enigmei pe care o cuprinde limbajul heraldic al stemei Țării Românești. Atragem totuși atenția că, dacă vulturul stă pe sigiliul domnului țării, un simbol heraldic tot așa de apreciat, corbul, este semnul altor mari feudali cisalutani și olteni, care de asemenea vor ajunge domni. Corbii de Mușcel și Corbenii de Argeș, acestora le-au fost, fără îndoială, cuib și leagăn. Marca lor a ajuns apoi marca celor două județe⁵².

Mai pot adăuga că Dan II voievod a pus pe sigiliul său corbul cu inel în cioc. Acesta a trecut apoi la Iancu de Hunedoara, de unde fiul său craiul Matiaș a socotit lucru de cînst să-și spună Corvin, iar bi-

⁴⁷ A. Sacerdoțeanu, *Originea și condițiile social-economice ale dezvoltării vechiului oraș Râmnicul Vlciilor*. Comunicare la Simpozionul ținut în ziua de 7 noiembrie 1966 la Râmnicul Vlciilor (în manuscris).

⁴⁸ Ern. Virtosu, *Documente privind istoria României. Introducere*, II. București, 1956, p. 494—496, face o culegere a lor de pe acte cu data 1632 febr. 24, 1639 martie 23, 1665 martie 12, 1680 dec. 30, 1690 febr. 28, 1710 martie 2, 1712 oct. 6, 1745 ian. 28, toate la Arh. St. Buc. *Episcopia Argeș*, respectiv cotele VI/7, VII/3, XXXVII/11, IX/11 și 16, XXXVII/16, VII/54 și *Mănăstirea Bistrița* LXII/128, cu trei reproduceri (fig. 42—44).

⁴⁹ B. P. Hașdeu, *Argeș în Etym. Mag. Rom.* II, 1507, reproducere după act din 1629 și din 1665, transcrierea și traducerea legendei ne aparțin; lui ѿт i-am dat valoarea „pentru” (pro).

⁵⁰ B. P. Hașdeu, *op. cit.*, col. 1508—1509.

⁵¹ E. Virtosu, *op. cit.*, p. 495. Nu cunoaște studiul lui Hașdeu.

⁵² De exemplu Neagoe Basarab, Matei Basarab și Constantin Basarab-Brîncoveanu vor păstra corbul. St. D. Greceanu, *Eraldica română*, București, 1900, p. 147—148 vorbește de vultur și acvilă.

bliblioteca sa, cea mai mare din vremea aceea, toți au numit-o Corviniana. Descendentul acestora, Nicolae Olahus, arhiepiscop al Ungariei și mare umanist, va vorbi apoi cu mândrie despre strămoșii săi de la Argeș⁵³.

Tirgul Argeșului și-a dus mai departe viața sa, orașenii întărindu-și puterea economică. Unii dintre ei, ca Nichifor de Argeș și Dragotă de Argeș, vor ajunge oameni ai domnului la sfârșitul secolului al XV-lea⁵⁴. Alții vor întreține legături comerciale întinse cu marile orașe Sibiul și Brașovul.

În adevăr, în socotelile Sibiului din anii 1494—1501 aflăm peste 50 de nume de orașeni din Argeș care au avut legături cu sibienii. Aproape toate sînt românești, numai pentru cîteva putîndu-ne întreba dacă aparțineau unor alogeni, ca Balend, Brosza, Jwnack și Muschaly⁵⁵. Tot atîtea consemnează și socotelile Brașovului, în care mai deosebite par să fie numele Tacul, Creo, Aonce (A Oancei), Chinciul și Turcin⁵⁶.

Din toate cele de mai sus și din onomastica arătată, se vede limpede că preponderența românească este hotărîtoare. Argeșul este deci un caracteristic oraș românesc.

Argeșul a fost primul oraș al țării mai bine de două sute de ani. Creștea puterea țării, creștea și el. Dar vin vremuri cînd, pentru mai binele țării, sînt necesare înnoirile. De la această lege firească nu s-a abatut nici Curtea de Argeș.

Scaunul mitropolitan a stat la Argeș multă vreme, tot așa ca și cel domnesc. Dar lăîndu-se țara și nemaiputînd fi cîrmuită dintr-un singur loc, Mircea cel Bătrîn a hotărît ca partea de răsărit a țării să fie sub oblăduirea fiului său Mihail, pe care l-a așezat în Tirgoviște, tîrg străvechi și el. Cu vremea s-a văzut că Tirgoviștea era mai potrivită pentru buna cîrmuire a țării și de la Mihail voievod înainte vedem că domnii stăteau cînd la Argeș, cînd la Tirgoviște. Apoi tot mai mult la

⁵³ A. Sacerdoțeanu, *Stema lui Dan al II-lea în legătură cu familiile Huniade și Olah*, „Revista muzeelor“, V (1968), nr. 1.

⁵⁴ I. Bogdan, *Relațiile*, I, p. 238—239 și 346.

⁵⁵ *Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermanstadt und der sächsischen Nation*, Sibiu, 1880, p. 169, 270—301, 304—309, din care culegem aceste nume: Anca de Argesch. Aradwl de Argesch. Ba-da-de de Argesch. Balend de Argesch. Boyna de Argesch. Bratul-twl de Argesch. Brosza de Argesch. Calgyn de Argesch. Caloan de Argesch. Cassyn. Castian. Corna. Korna. Costa. Costen. Coszan. Cristianianus. Demeter-rius-ro-ter. Demiter. Dim.- Dragomir. Dwbrut. Fa-Ffatoyka. Georg. Gerg. Gergel-yl. Grosa. Jergel Jwnack. Jw-. Ivan, y-, — wann. Macra. Man, — e. Muschaly. Muschat. Mussat. Nagomir. Pael. Petrus. Petro. Popa de Argesch. Schirke popa de Argesch. Mihay. Rata, -ha, Scherb. Scherba. Scherban. Stanckwl. Staniel. Stanimir. Stoyan. Stoyka. Tatul. Toloan. Wladul. Wlkan. Woyna. Woyko.

⁵⁶ *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen*, I, Brașov 1886 (*Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Kronstadt*), sub anul 1503: Manel, Myhal, Peter, Tachol și Wolkul. În anii 1529—1530 (*Quellen*, II, 1889): Banschul, Belsche, Berynecka, Bratul, Creo, Demittre, Dobrote, Gerge, Grovl, Growl, Kyrste, Laurente, Opre, Poytro și Stoycka. În anii 1542—1545 (*Quellen*, III, 1896): Aonche, Beltsche, Beltschul, Bwda, Dimietro, Donse, Dragoytt, Dragomir, Gaücko, Gerge, Gywa, Kynssül (Kyntschul), Kosta, Kraytschun, Mayrin, Myhne (Mychne), Nyckula (Nychol, Nyckole), Radwl, Thodor (Thudor), Thudoran, Thurtschin, Wlackol, Wlayckwl, Woycka, Woyna, Ztoycka și Ztresse.

Tirgoviște și mai puțin la Argeș. Mitropolitul rămânind totdeauna la mănăstirea sa de la Argeș nu mai putea fi un sfătuitor constant al domnului. S-a pus deci chestiunea unei noi mutări a scaunului mitropolitan. Se zice că și Nifon, patriarhul din Constantinopol, cînd a venit ca sfătuitor și organizator bisericesc în țara noastră pe vremea lui Radu cel Mare, ar fi dat povață pentru mutare⁵⁷. O cereau și nevoile țării. Cînd a venit domn Neagoe Basarab el a împlinit această nevoie luînd cu sine la Tirgoviște pe mitropolitul Macarie.

Dar Neagoe Basarab, minte luminată și bun știutor al istoriei țării sale, n-a vrut să lase Argeșul lipsit cu totul de mitropolia sa, căci „avea nevoie și de durnezeiescul lucru carele era la Argeș”. Atunci, cu sfatul tuturor, a hotărît să facă acolo arhimandrie și în locul bisericii și mănăstirii care din pricina vremurilor se ruinaseră, să ridice mănăstire nouă cu biserică fără asemănare cu alta. Luînd de meșter pe Manole, după gîndul și tocmeala sa, a dăruit Argeșului, acum Curtea de Argeș spre deosebire de cea de la Tirgoviște, un monument de artă despre care cu multă laudă s-a vorbit sute de ani, se vorbește și astăzi și se va vorbi totdeauna cît va fi neamul românesc.

Este sigur că Neagoe Basarab a zidit catedrala sa în locul vechii catedrale mitropolitane⁵⁸. Încă din vremea sa scrie letopisețul că Neagoe Vodă „sparse mitropolia din Argeș den temelia ei și zidi în locul ei altă sfințită biserică tot din piatră cioplită și netezită și săpată cu flori. Și au prins pe dinlăuntru toate pietrele una cu alta pe dindos cu scoabe de fier, cu mare meșteșug, și au vărsat plumb de le-au întărit. Și au făcut pren mijlocul tinzii bisericii 12 stilpi înalți, tot de piatră, ciopliți și învîrțiți, foarte frumoși și minunați, care închipuiesc 12 apostoli. Și în sfîntul altariu, deasupra pistolului, încă făcu un lucru minunat, cu turlușoare vărsate. Iar ferestrele altarului și ale bisericii, cele dupe dăsupra, și ale tinzii tot scobite și răzbătute pren piatră, cu mare meșteșug le făcu. Și la mijloc ocoli cu un briu de piatră împletit în 3 vițe și cioplit cu flori și poleit, biserica cu altariul dempreună cu tinda, închipuind sfînta și nedespărțita troiță. Iar pre supt strașina cea mai de jos împrejur a toată biserica, făcu o strașină, tot de marmură albă, cioplită cu flori și foarte scobite și săpate frumos! Iar acoperă-mîntul, tot de plumb amestecat cu cositoriu. Și crucile pre turlă, tot poleite cu aur și turlăle tot cioplite cu flori și unele făcute sucite. Și împrejurul boltelor făcute steme de piatră, cioplite cu meșteșug și poleite cu aur. Și făcu un cerdăcel denaintea bisericii, pre 4 stilpi de marmură pestriță, foarte minunat boltit și zugrăvit, și învîlit și acela cu plumb. Și făcu scara bisericii tot de piatră scobită cu flori și cu 12 trepte semînd 12 sementii ale lui Israel. Și pardosi toată biserica, tinda și altariul împreună cu acel cerdăcel, cu marmură albă. Și împodobi pre dinlăuntru și pre dinafară foarte frumos. Și toate scobiturile pietrilor pe dinafară le vâpsi cu lazur albastru, iar florile le polei cu aur. Și așa

⁵⁷ *Istoria Țării Românești*, ed. Grecescu-Simonescu, p. 36 și 40. Gavril Protul, *Viața și traiul Sfîntului Nifon*, ed. Tit Simedrea, București, 1937, p. 28 și 30.

⁵⁸ Dovada că era zidită biserica veche încă din vremea lui Basarab voievod se vede și din pomelnic în care figurează ca prim ctitor. A. Sacerdoțeanu, *Pomelnicul mănăstirii Argeșului*, „Biserica Ortodoxă Română”, LXXXIII (1965), p. 304.

vom putea spune că nu iaste așa mare și săbornică, ca Sionul carele-l făcu Solomon, nici ca sfînta Sofia carele o făcu Iustinian împărat, iar cu frumusețea iaste mai pe deasupra decît acelea”⁵⁹.

A scris acestea Gavriil Protul, care a fost de față cînd s-a sfințit biserica la 15 august 1517, despre care lucru încă scrie pe larg adăugînd : „nici o minte nu le poate închipui să le spue”⁶⁰. Este cea mai veche și mai temeinică prezentare a monumentului pe care îl cinstim astăzi.

Și poporul însuși a fost uimit de marea minune care se făcuse la Argeș și a încrustat toată admirația sa într-o adevărată legendă, închinată mai ales iscusitului meșter Manole. Dar aceasta arată și greutățile pe care a trebuit să le învingă atît meșterul cît și voievodul, căci nici un lucru de preț nu se poate face fără jertfe. Și poporul de atunci a știut aceasta și a cunoscut frumusețea jertfei, pe care a spus-o în acea duioasă și energică legendă.

Astăzi ne întrebăm dacă toate acestea nu au un înțeles mai adînc. „Zidul părăsit” al legendei și „sparse mitropolia din Argeș din temelie” după spusa letopisefului, nu sînt ele mărturii contradictorii ? Zicerile acestea trebuie să le socotim simbolice, întrupări ale unor fapte care își aveau simburile lor de adevăr. După cum am văzut, Neagoe vodă însuși a căutat să împodobească biserica sa cu multe imagini simbolice. Poporul le-a înțeles pe acestea iar altora, mai legate de simbolica sa, le-a dat un înțeles mai adînc. Zidul părăsit era pentru argeșeni simbolul pierderii mitropoliei cu care se mîndreau ei pînă ce voievodul a mutat-o de la Argeș. Dar cum unui lucru pierdut trebuia să-i iar locul un altul măcar de același preț, poporul a socotit ca mai de preț arhimandria pe care le-a zidit-o voievodul. Și astfel „zidul părăsit” a prins viață nouă.

Cît despre „spargerea mitropoliei” încă trebuie să ne întrebăm în ce măsură s-a întîmplat. Poate că biograful lui Neagoe a vrut să-i mărească și mai mult sacrificiile ce făcea spunînd că a zidit totul din nou. Ctitorul însuși în inscripția sa scrie că a găsit casa Sfintei Fecioare și cinstita ei adormire „în Curtea de Argeș vechi și slabă”, sau cum spune Hașdeu, lăcaș „zguduit și neîntărit”, și a cugetat să-l zidească din temelie, să-l ridice și să-l întărească. Orice va fi făcut Neagoe, pentru oricine este limpede că acolo a fost ceva și mai înainte, adică a fost mitropolie. Dacă a păstrat zidurile vechi pe care le-a îndreptat și reîmpodobit, sau a zidit totul de la pămînt, cu precizie acum nimeni nu o poate spune. Poate că n-a fost decît o magnifică „restaurare” și atunci, prin arhitectura sa, monumentul capătă o valoare istorică și mai mare.

Tîrnosirea bisericii nepictată încă a avut loc în ziua de 15 august 1517, într-o simbătă, cînd a fost și hramul Adormirea Fecioarei. Slujba a fost făcută cu mare pompă de însuși patriarhul a toată lumea sau ecumenic, cu patru mitropolii veniți cu patriarhul, cu Macarie Mitropolitul țării și cu toți egumenii mănăstirilor de la Sfîntul Munte și din Țara Românească. Apoi a făcut domnul ospăț mare și a dăruit pe toți după cuviință. Tot atunci au pus arhimandrit pe Iosif cu dreptul de a purta bederniță cînd oficia liturgia⁶¹. Argeșenii toți și mulți locuitori

⁵⁹ *Istoria Țării Românești*, ed. citată, p. 35—36.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 39. Gavriil Protul, ed. cit., p. 29.

⁶¹ *Ibidem*, p. 40. Gavriil Protul, ed. cit., p. 30.

din țară de toate vîrstele și treptele, au fost acolo părtași la marea bucurie a domnului lor.

După sfințirea bisericii, luni în 17 din luna august, s-au strîns iarăși cu toții acolo la Curtea de Argeș: domnul, mitropolitul Macarie, toți boierii mari și mici, toți egumenii mănăstirilor din țară, cum și tot clerul care venise cu patriarhul. Astfel sub cirna patriarhului s-a ținut soborul care a încuviințat ca mitropolia să se mute la Tirgoviște. Și n-a mai fost mitropolie la Argeș.

Neagoe Basarab a făcut această mutare din necesități de stat. Altfel el ținea la Argeș mai mult decît la orice altă parte a țării sale. Legăturile lui cu Argeșul, în special cu Piteștii și Curtea de Argeș, au fost foarte strînse. În această privință itinerariile sale ne dau date semnificative.

În primii doi ani de domnie, ani de consolidare a puterii, sade alternativ la Tirgoviște și la București; numai o singură dată, la 17 august 1512, îl vedem că scrie sibienilor „ex sede nostra Argensi”⁶². E probabil că va fi stat toată vara acolo, ca și în vara anului 1513, timp în care nu cunoaștem acte emise din cancelaria lui. În 1514 de la 14 iulie la 23 august era la Argeș⁶³, cînd a întreprins și o călătorie la mănăstirea Bistrița, unde se afla la 23 iulie⁶⁴.

În anul 1515, la 23 mai era la Merișeni, la 3 iunie la Curtea de Argeș⁶⁵ iar la 26 iunie spune că se afla în „minunata Curte de Argeș”⁶⁶. Aci a stat pînă în toamnă fiindcă abia în octombrie va fi la Tirgoviște.

În 1516, la 3 noiembrie se afla la Pitești⁶⁷, după o călătorie prin Oltenia, la 5 iulie fiind fost la Giurmeni⁶⁸.

În 1517 Neagoe este din nou la Pitești, în iunie și iulie, după care va fi la Argeș cu prilejul sfințirii ctitoriei sale. La 23 august va da mănăstirii Hilandar un hrisov scris „în minunatul oraș unde este sînta mănăstire numită Curtea de Argeș”⁶⁹. Stă acolo pînă în noiembrie⁷⁰, revine la Pitești la 22 noiembrie unde va sta pînă în ianuarie anul următor⁷¹.

⁶² I. Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV, 1, p. 221 (nr. 400).

⁶³ Primul document cunoscut în traducere spune „Curtea de Argeș”, iar al doilea este „scris în Argeș”.

⁶⁴ *D.I.R.* B., veacul XVI, vol. I. p. 101 (nr. 100) și p. 266: пис ѿ свѣти монастир Бистрицѣ.

⁶⁵ N. Iorga, *Documente mai ales argeșene ale Eforiei Spitalelor Civile*, în „Buletinul Comisiei Istorice a României”, 3, (1924), p. 77, data 1517 trebuie rectificată în 1515.

⁶⁶ *D.I.R.* I, p. 110—111 (nr. 110) și p. 273: пис ѿ дивнѣхъ дворѣ Аргиш.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 116 (nr. 117) și p. 277: еже испясах ѿ Питеш.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 115 (nr. 116): s-au scris în sat în Giurmeni.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 123—124 (nr. 126). Originalul la Athos, cunoscut prin St. Nicolaescu, *Domnia lui Neagoe Basarab voevod*, București, 1924 (extras din „Noua revistă bisericească”, V), p. 14—15, cu reproducere facsimilată în care citim: еже написях въ дивнемъ местѣ идеже ест свѣти монастыр нарицаеми ѿ двор Аргиш.

⁷⁰ La 1 septembrie: Пис ѿ Аргиш, 29 octombrie: scris în sînta mănăstire de lîngă Argeș. 30 octombrie: în scaunul vechilor domni în Curtea de Argeș. Aceeași dată: scris în sînta mănăstire care este lîngă orașul Argeș (еже ест коня варош Аргиш). Două scrisori către sibieni din 4 sau 7 noiembrie (Quatuor temporibus) sînt scrise „ex oppido argensi”. Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV, 1, p. 235—236 (nr. 429 și 431).

⁷¹ La 22 noiembrie 1517, documentul este scris „în noile curți din orașul Pitești”. *D.I.R.* I, p. 131—132 (nr. 131).

În ianuarie 1518, domnul rămîne în Pitești toată luna⁷². Se duce apoi în București dar revine la Pitești în iulie și ajunge la Curtea de Argeș în august pentru ca în decembrie să fie iar la Pitești⁷³.

În 1519, din ianuarie pînă în iulie se află numai la Pitești⁷⁴, continuînd probabil vara la Curtea de Argeș, căci numai la 5 septembrie va reveni la Tirgoviște. În următorii doi ani nu-l mai întîlnim la Argeș, pînă cînd boala i-a scurtat viața.

Din acestea se vede că aproape jumătate din puținii ani de domnie pe care i-a avut, Neagoe Basarab i-a petrecut la Pitești, unde și-a durat un palat minunat, și la Curtea de Argeș unde se ridica, fără îndoială sub directa sa conducere, împodobita sa mănăstire.

Acest dar minunat pe care l-a făcut Curții de Argeș voievodul încă nu l-a socotit destulă plată pentru ceea ce pierdea orașul. De aceea a socotit potrivit să mai adauge la ocina orașenilor satul Flămînzești. Împotriva acestei danii sătenii aveau să-și spună cuvîntul mai pe urmă. Dar despre aceasta nu-i motiv să mai stăruim acum⁷⁵.

A fost Argeșul început de țară, scaun domnesc și reședință metropolitană. Toate acestea au trecut, s-au mutat, s-au prefăcut și Argeșul le-a pierdut. Ce n-a pierdut Curtea de Argeș sînt monumentele, toate biserici de rugăciune și pace, care dăinuie și astăzi spre lauda întregului neam românesc și mîndria noastră a tuturor.

Acum, prin ceea ce sărbătorim acolo și prin ceea ce continuăm să zidim în țîrg și pe plaiurile lui, ne arătăm și noi vrednici de gloria străbună.

Argeș, cîntec dulce de acioaia clopotelor, melodie sfîșietoare de caval, zbor de vultur spre culmi nepătrunse, tu ești suflet din sufletul nostru și cîntec de glorie prin care toate au izbîndit. Istoria noastră stă înscrisă în numele tău, Argeș.

ARGES — LA PLUS ANCIENNE RÉSIDENCE DE LA VALACHIE

RÉSUMÉ

La ville d'Arges a été la première résidence de la Valachie, pays qui résulta de l'union des voïvodats dont l'existence est attestée par les documents vers la moitié du XIIIe siècle. La tradition historiographique du pays considère l'an 1290 comme date de sa fondation. Nous n'avons

⁷² Un document din 18 ianuarie fiind scris „în minunatul foișor al Piteștilor“ iar altul din 28 ianuarie „în Pitești“.

⁷³ Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV, 1, p. 237—238 (nr. 433): „Ex Pytesti“.

⁷⁴ La 6 mai 1519: „am scris minunatul scaun în Pitești“ (въ на стол дивни ѿ Питеш); la 11 iulie: „scris în orașul Pitești“ (пис ѿ варош Питешом).

⁷⁵ Cf. Gh. T. Ionescu, *Mănăstirea Argeș și orașenii piteșteni și argeșeni*.

aucune raison de ne pas admettre que la ville d'Argeș était à cette date la résidence princière de ce pays unique et unifié.

Le nom d'Argeș est cependant très ancien. Il était porté également par la rivière homonyme qui prend sa source au nord dans les montagnes et se jette dans le Danube. Hérodote l'avait nommée *Ordessos* et Ptolemaeus *Arsissa*. Si nous ajoutons à cette dénomination le fait que *Argedava* était la résidence du grand roi Burebista, on peut avoir toute certitude quant à l'ancienneté du nom d'Argeș. Par conséquent la population des lieux a conservé sans interruption ce nom depuis l'antiquité jusqu'à nos jours.

Comme dans toute la Dacie, nos ancêtres les Daces, et après la romanisation, les Proto-Roumains, ont vécu à l'abri du *limes transalutanius* dans la vallée de cette rivière. Pour ces derniers le *limes* romain devint *Brazda lui Novac*, un immense *vallum* de défense. Protégé par la configuration du terrain et par les forêts, le peuple de cette région s'est associé en communautés vicinales qui, ensuite, se sont constituées en confédérations de communautés et plus tard en voïvodats. Le plus ancien voïvodat dont on connaît l'existence dans cette région, est celui de Seneslau qui est attesté par les documents, depuis 1247. Après cette date les petits voïvodats disparaissent et on enregistre l'existence de la ville d'Argeș où résidait le prince de toute la Valachie. C'est à ce prince d'Arges que se soumettent aussi les voïvodes d'au-delà de l'Olt. Ce fait historique est confirmé aussi bien par la tradition populaire, avec Negru Vodă, et par la tradition historiographique, avec Radu Negru.

En tant que conséquence de ce processus historique, à Argeș se constitue la première cour princière, où viennent se centraliser le gouvernement et l'administration du pays. C'est toujours ici que s'installe le Métropolite de Vicina, ville sur le Danube, en Dobrogea, et c'est ainsi que se fonda la première Métropole du pays. Dans cette situation le prince, les boyards, le métropolite et les habitants du bourg ont édifié des églises et des riches palais. Plus tard, le voïvode Neagoe Basarab réalisera dans des conditions artistiques surprenantes, la transformation de l'ancienne église métropolitaine, en ce splendide monument que l'on admire aujourd'hui. Tous ces monuments donnaient à la ville d'Argeș un prestige historique et artistique tout particulier.

C'est dans ce cadre que la ville d'Argeș a réalisé sa vie politique, ecclésiastique et culturelle, et que les habitants du bourg ont augmenté sa puissance économique. Remarquons, à cet égard, qu'ici la population roumaine a toujours été prépondérante.

Argeș a été la première ville du pays pendant plus de deux siècles. Toutefois plus tard, la résidence du pays commence à alterner tantôt à Tirgoviste. C'est depuis lors qu'elle fut appelée le plus souvent, Curtea de Argeș (La Cour d'Arges), nom qu'elle gardera jusqu'à nos jours. Officiellement à partir de 1517, elle cesse d'être la capitale du pays, mais elle n'en reste pas moins le conservateur du plus somptueux trésor architectonique et artistique du peuple roumain.